

Anna Markiewicz

Osiemnastowieczne inwentarze jako źródło do dziejów klasztorów prowincji ruskiej dominikanów

Rozwijające się od kilkudziesięciu lat badania nad kulturą materialną i życiem codziennym w czasach nowożytnych spowodowały wzrost zainteresowania niezwykle ważnym typem źródła, jakim jest inwentarz, a zarazem refleksję nad specyfiką takiego dokumentu, jego przydatnością; niejednokrotnie inspirowały również do podjęcia nowych kwestii, wykorzystania inwentarzy w badaniach nad historią mentalności oraz w studiach z zakresu mikrohistorii¹.

Najróżniejsze inwentarze spisywano również na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Stanowią one obecnie niezwykle ważne źródło do badań nad kulturą materialną, życiem codziennym i mentalnością epoki staropolskiej. Rytm życia i wymagania społeczne powodowały, iż były to jedne z najczęściej redagowanych form dokumentów publicznych. Szlachta lub mieszczaństwo wraz z aktem ostatniej woli spisywali typowe inwentarze pośmiertne; notowano rejestry klejnotów, skarbców, bibliotek, wyposażenia rezydencji magnaterii; sporządzano inwentarze związane z wojskiem lub działalnością ekonomiczną w dobrach szlacheckich. W ten typ dokumentacji wpisują się także inwentarze kościelne i klasztorne. Opracowywane były zwykle w związku z przeprowadzanymi wizytacjami lub towarzyszyły wszelkim zmianom personalnym zachodzącym w danym ośrodku. Notowały ruchome wyposażenie danej świątyni lub konwentu. Były to również rejestry przykościelnych bractw różańcowych, kaplic parafialnych, wreszcie dotyczące różnorodnych przejawów aktywności gospodarczej i majątkowej — spisy folwarków klasztornych, kamienic i jurydyk, rejestry czeladzi. Ponadto ciekawymi i rzadko spotykanymi są zestawienia rzeczy (choćby posiadanych *ad usum*) poszczególnych zakonników.

W epoce nowożytnej na ziemiach należących do Rzeczypospolitej funkcjonowały trzy zakonne prowincje Zakonu Kaznodziejskiego oraz dominikańska kongregacja skupiająca klasztory ściślejszej obserwacji. Polska prowincja dominikańska powstała już na początku XIII wieku, a w XVII wieku uformowały się kolejne prowincje zakonu — ruska i litewska. Całe XVII stulecie to dla zakonu dominikanów na ziemiach Rzeczypospolitej okres wzmoczonego wzrostu liczby klasztorów i wielu nowych fundacji, szczególnie na ziemiach ruskich i litewskich, gdzie nowe konwenty były w większości fundacjami kresowych magnatów i szlachty. Prowincja ruska p.w. św. Jacka, z centralnym ośrodkiem we Lwowie, wyodrębniła się z prowincji polskiej zakonu dominikanów już w 1612 r. O ile w pierwszych latach jej istnienia do nowo

¹ Z niezwykle obszernej literatury przedmiotu zob. m.in.: A. Pośpiech, *Pulapka oczywistości. Pośmiertne spisy ruchomości szlachty wielkopolskiej z XVII wieku*, Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej (dalej cyt.: SMHKM), t. LXIV, Warszawa 1992; J. Dumanowski, *Świat rzeczy szlachty wielkopolskiej w XVIII wieku*, Toruń 2006; D. Główka, A. Klonder, *Inwentarze mienia w badaniach kultury Europy od średniowiecza po nowożytność*, „Kw.HKM”, R. LI, 2003, nr 2, s. 157–176; U. Augustyniak, *Inwentarze mienia radziwiłłowskiego z XVI–XVII wieku jako źródło do historii mentalności i życia codziennego — możliwości badań*, tamże, s. 231–259; E. Mazur, *Wykorzystanie inwentarzy w badaniach nad kulturą XIX wieku na ziemiach polskich*, tamże, s. 177–182; tam wcześniejsza literatura.

powstałej prowincji należało 19 klasztorów, to w połowie stulecia ich liczba wzrosła do niemal 50². W samym tylko Lwowie istniały trzy kościoły dominikańskie — Bożego Ciała, św. Marii Magdaleny i św. Urszuli oraz konwent żeńskiej gałęzi zgromadzenia. W latach 1648–1700 z powodu nieustannie toczących się wojen prowincja ruska poniosła wielkie straty materialne, stopniowo podlegała jednak odbudowie, hojnie wspierana przez licznych dobrodziejów, szczególnie z rodzin szlacheckich. Już w 1647 r. powstała litewska prowincja p.w. św. Anioła Stróża, a w 1671 r. dodatkowo powołano kongregację dominikanów obserwantów zarządzaną przez Ambrożego Skopowskiego³.

Mimo wzmożonego w ostatnich latach zainteresowania badaczy, historia ruskiej prowincji dominikanów w XVI–XVIII wieku stanowi wciąż ogromne pole do badań. Wiele podstawowych kwestii z różnych dziedzin czeka na opracowanie — od korpusu źródeł, zyciografii poszczególnych konwentów, kontrat, poprzez badania biograficzne, do studiów nad życiem codziennym i kulturą materialną klasztorów wchodzących w skład prowincji p.w. św. Jacka⁴.

Niezwykle ważne miejsce wśród źródeł do dziejów prowincji ruskiej zajmują liczne inwentarze przechowywane zarówno w Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie, jak i w wielu archiwach i bibliotekach na terenie kraju oraz poza jego granicami. Ze względu na obszerność zagadnienia, w tym miejscu przedstawię jedynie przegląd zasobu źródłowego i dalszych propozycji badawczych.

Bez wątplenia cennego materiału do dalszych analiz mogą dostarczyć edycje inwentarzy opatrzone aparatem naukowym. Dotychczas ukazały się drukiem inwentarze kilkunastu klasztorów ruskiej prowincji dominikanów, przynosząc cenne informacje na temat wyposażenia świątyń, stanu materialnego konwentów oraz dobrodziejów danego ośrodka. Jerzy T. Petrus wydał inwentarze żółkiewskich klasztorów dominikanów⁵ i dominikanek⁶ oraz konwentu

² J. Kłoczowski, *Wielki zakon XVII-wiecznej Rzeczypospolitej u progu swego rozwoju*, „Nasza Przeszłość”, t. 39, 1973, s. 103 i n.; tenże, *Rozwój dominikanów w państwie polsko-litewskim w XVI–XVIII wieku*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego KUL”, t. 19, 1970, s. 70–76; R. Świętochowski, *Początki dominikańskiej prowincji ruskiej (1596–1602)*, „Prawo Kanoniczne”, t. 23, 1980, nr 1–2, s. 51–86; H. Сінкевич, *Фундації домініканських монастирів на Волині як новий етап залучення краю у вир західної культури*, [w:] *Україна та об'єднана Європа: християнське коріння та перспективи*, Львів 2006, s. 82–85.

³ Z. Mazur, *Skopowski Jan Ambroży*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej cyt.: PSB), t. 38, Kraków 1997–1998, s. 250–252.

⁴ Podstawowe opracowania podejmujące zagadnienia historii prowincji ruskiej dominikanów w epoce nowożytnej to w dalszym ciągu liczne prace zakonnego historyka — S. Barącz (Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce, t. I–II, Lwów 1861) oraz J.M. Giżyckiego [Wołyniaka] (*Wykaz klasztorów dominikańskich prowincji ruskiej*, cz. II, Kraków 1917). H. Gwiazda, *Fundacje i fundatorzy klasztorów dominikańskich w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1648–1696*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, s. 607–645. W ostatnich latach zob. m.in.: W. Koszewierski, *Dominikanie klasztorów ruskich w prowincji polskiej w drugiej połowie XV–XVI wieku*, Lublin 2007; *Dominikanie na ziemiach polskich w epoce nowożytnej*, red. A. Markiewicz, M. Miławicki, Kraków 2009; T. Gałwiazek, *Kształtowanie mentalności chrześcijanina w świetle kazań dominikańskich czasów saskich*, Toruń 2009; H. Сінкевич, *Laudare, benedicere, praedicare. Домініканський орден на Волині в кінці XVI–на початку XIX ст.*, Київ 2009; P. Stolarski, *Friars on the frontier: Catholic renewal and the Dominican Order in Southeastern Poland 1594–1648*, Farnham 2010; *Inter oeconomiam coelestium et terrenam. Mendykanci a zagadnienia ekonomiczne*, red. W. Długokęcki, T. Gałuszka, R. Kubicki, A. Zajchowska, Kraków 2011; zob. również H. Gapski, *Badania nad przeszłością dominikanów w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Próba bilansu*, [w:] *Dzieje dominikanów w Polsce XIII–XVIII wiek. Historiografia i warsztat badawczy historyka*, red. H. Gapski, J. Kłoczowski, J.A. Spież, Lublin 2006, s. 53–67, tam dalsza literatura.

⁵ J.T. Petrus, *Inwentarz wyposażenia kościoła Dominikanów w Żółkwi z r. 1698*, [w:] tenże, *Kościół i klasztory Żółkwi (Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej)* (dalej cyt.: *Materiały*), cz. 1, t. II, Kraków 1994, s. 124–133.

⁶ J.T. Petrus, *Inwentarz wyposażenia kościoła Dominikanek w Żółkwi z lat 1708–1710*, [w:] *Materiały*, cz. 1, t. II, Kraków 1994, s. 172–174. Akt fundacyjny żółkiewskiego klasztoru dominikanów opublikował K. Przyboś,

w Samborze⁷, Jan K. Ostrowski opublikował fragment opisu konwentu w Jaworowie⁸. Historycy sztuki, sięgając do inwentarzy, zwrócili uwagę również na świątynie dominikańskie w takich kresowych miejscowościach jak Podkamień⁹, Bohorodczany¹⁰, Jezupol¹¹, Tyśmienica¹², Rohatyn¹³, Tarnopol¹⁴, Jelna¹⁵, Potok Złoty¹⁶ i Mościska¹⁷. Edycji doczekały się ponadto inwentarze klasztorów Zakonu Kaznodziejskiego w Lachowcach na Wołyniu i Rakowie koło Mińska¹⁸, oraz w Brodach¹⁹, Samuelpolu i Zaslawiu²⁰. Dla bibliotekoznawców i historyków książki cenne okazały się inwentarze bibliotek klasztorów dominikańskich z ziem wschodnich²¹.

Akt fundacji Teofili Sobieskiej dla dominikanów żółkiewskich z 1653 roku, „Rocznik Przemyski”, R. 36, 2000, z. 4, s. 53–58.

⁷ J.T. Petrus, *Dawny kościół p.w. św. Katarzyny i klasztor OO. Dominikanów w Samborze*, [w:] *Materiały*, cz. 1, t. V, Kraków 1997, s. 215–223.

⁸ J.K. Ostrowski, *Inwentarz kościoła i klasztoru Dominikanów w Jaworowie z r. 1708*, [w:] *Materiały*, cz. 1, t. III, Kraków 1995, s. 91–93.

⁹ P. Krasny, *Kościół p.w. Wniebowzięcia Najśw. Panny Marii i Podwyższenia Krzyża św. oraz klasztor OO. Dominikanów wraz z założeniem pielgrzymkowym w Podkamieniu*, [w:] *Materiały*, cz. 1, t. XIII, Kraków 2005, s. 123–192.

¹⁰ P. Krasny, *Kościół parafialny pw. Narodzenia Najśw. Panny Marii i klasztor oo. Dominikanów w Bohorodczanach*, [w:] *Materiały*, cz. 1, t. XIV, Kraków 2006, s. 27–41.

¹¹ T. Zaucha, *Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najśw. Panny Marii i klasztor oo. Dominikanów w Jezupolu*, [w:] *Materiały*, cz. 1, t. XIV, Kraków 2006, s. 97–119.

¹² P. Krasny, *Kościół parafialny pw. św. Mikołaja i św. Zofii oraz klasztor oo. Dominikanów w Tyśmienicy*, [w:] *Materiały*, cz. 1, t. XIV, Kraków 2006, s. 449–462.

¹³ J.K. Ostrowski, *Kościół p.w. św. Jacka i klasztor oo. Dominikanów w Rohatynie*, [w:] *Materiały*, cz. 1, t. X, Kraków 2002, s. 313–317.

¹⁴ J. Skrabski, *Kościół p.w. św. Wincentego Ferreriusza i klasztor oo. Dominikanów z przynależnymi zabudowaniami w Tarnopolu*, [w:] *Materiały*, cz. 1, t. XVI, Kraków 2008, s. 271–303.

¹⁵ K. Mączewska, *Kościół p.w. Matki Boskiej Różańcowej i klasztor Dominikanów w Jelnie*, [w:] *Materiały*, cz. III, *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego*, red. M. Kałamajska-Saeed, t. II, Kraków 2008, s. 59–82.

¹⁶ T. Zaucha, *Kościół parafialny p.w. Narodzenia Najśw. Panny Marii i Św. Szczepana Pierwszego Męczennika w Potoku Złotym*, [w:] *Materiały*, cz. 1, t. XVIII, Kraków 2010, s. 185–224.

¹⁷ P. Krasny, *Kościół p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy i św. Katarzyny Aleksandryjskiej oraz klasztor oo. Dominikanów, później oo. Redemptorystów w Mościskach*, [w:] *Materiały*, cz. 1, t. VII, Kraków 1999, s. 193–226.

¹⁸ A. Markiewicz, *Kościół i klasztor oo. Dominikanów w Lachowcach w świetle wizytacji prowincji ruskiej św. Jacka z 1708 roku*, „Nasza Przeszość”, t. 104, 2005, s. 111–128; też, *Inwentarz kościoła i klasztoru oo. Dominikanów w Rakowie z lat 1708–1709*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. 51, 2006, s. 117–130.

¹⁹ A. Markiewicz, *Kościół i klasztor OO. Dominikanów w Brodach w świetle osiemnastowiecznych inwentarzy*, [w:] *Dominikanie na ziemiach Rzeczypospolitej w epoce nowożytnej*, red. A. Markiewicz, M. Miławicki, Kraków 2009, s. 227–255.

²⁰ A. Markiewicz, *Post hostilitatem. Klasztory prowincji ruskiej dominikanów w świetle wizytacji z lat 1708–1709*, [w:] *Inter oecoonomiam coelestiam et terrenam...*, s. 487–514.

²¹ I. Szostek, *Biblioteka dominikanów hwowskich w świetle katalogu z roku 1776*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, s. 409–465; zob. również U. Paszkiewicz, *Rękopiśmienne inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej: spis za lata 1553–1939*, Warszawa 1996; też, *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej: spis za lata 1510–1939*, Warszawa 1998; M. Piłtyczak-Majerowicz, *Biblioteki i bibliotekarstwo zakonne na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII–XVIII wieku*, Wrocław 1996; też, *Katalogi bibliotek zakonnych na Białorusi we współczesnych zbiorach rękopiśmiennych*, [w:] *Wspólnota pamięci. Studia z dziejów kultury ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej*, red. J. Gwioździk, Katowice 2006, s. 215–227; I. Pietrkiewicz, *Biblioteki klasztorów słonimskich w świetle zachowanych inwentarzy*, „Nasza Przeszość”, t. 101, 2004, s. 463–474; też, *Metodologiczne problemy badań historycznych księgozbiorów zakonnych w Wielkim Księstwie Litewskim*, [w:] *Bibliologia. Problemy badawcze nauk humanistycznych. Praca zbiorowa*, red. D. Kuźmina, Warszawa 2007, s. 120–130.

Inwentarze przetrwały do dziś zarówno w zespołach akt dotyczących poszczególnych ośrodków, spisywane m.in. podczas ważnych wydarzeń z życia konwentu, zmian personalnych zachodzących na urzędach lub w ramach zwykłej sprawozdawczości, jak i w aktach związanych z funkcjonowaniem całej prowincji. Cenne rejestry powstawały podczas wizytacji sprawowanych przez prowincjała. Objazd wszystkich klasztorów prowincji i przepisana prawem kontrolę ich stanu przeprowadzili m.in. Ludwik Andrzejewicz, Michał Garnuchowski i Józef Mocarski. W dniu 2 lutego 1708 r. we Lwowie prowincjałem ruskiej prowincji zakonu dominikanów w obecności definitorów (Tomasz Bogdanowicz, Justus Rola, Remigiusz Kwiatanowski, Tomasz Knapik) został jednogłośnie wybrany ojciec Tomasz Kruszewski²². Z przeprowadzoną przez niego wizytacją należy wiązać jeden z zespołów inwentarzy, stanowiący cenne źródło do historii klasztorów prowincji ruskiej w trudnych czasach wojny północnej. Urząd prowincjała Kruszewski sprawował do lutego 1712 r., kiedy to wybrano na jego miejsce ojca Józefa Mocarskiego. Tomasz Kruszewski odbył studia zagraniczne w kolegium s. Maria sopra Minerva w Rzymie (jego regensem był wówczas Franciszek Ramirez); tam w dniu 30 V 1683 r. uzyskał tytuł lektora, sam egzamin odbył się 19 IX 1683 r. we Lwowie²³. Początkowo otrzymał asygnatę do klasztoru Bożego Ciała²⁴, w konwencie lwowskim sprawował m.in. funkcję magistra studentów²⁵, by później zostać regensem tamtejszego *studium generale*²⁶. Do dziś zachowały się rękopisy związane z jego działalnością jako lektora we lwowskim klasztorze Bożego Ciała²⁷. Pełnił w swojej prowincji różne funkcje, m.in. od 1691 r. przeora w konwencie w Jaworowie²⁸. Najsilniej Tomasz Kruszewski związany był jednak z klaszturem w Podkamieniu, kilkakrotnie sprawował tam funkcję przeora²⁹, stamtąd właśnie trafił na urząd prowincjała. Napisał również dzieło poświęcone tamtejszemu cudownemu obrazowi Najświętszej Marii Panny³⁰. Zmarł w Podkamieniu 28 września 1718 r.³¹ Materiały związane z prowincjałem zachowały się także w innych zbiorach³².

Ojciec Kruszewski jako prowincjał szybko przystąpił do przyjrzenia się funkcjonowaniu podlegających mu klasztorów. Wizytacja trwała od początku sierpnia 1708 r. do końca czerwca

²² Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie (dalej cyt.: ADK), Pr 5, „Liber consiliorum Provinciae Russiae Ordinis Praedicatorum ab Anno 1704 ad 1717”, s. 53–55; „Acta Capitulum Provinciae Russiae Ordinis Praedicatorum”, wyd. R.F. Madura, mpis w ADK, s. 478; *Scriptores Ordinis Praedicatorum recensiti notisque historicis et criticis illustrati*, wyd. J. Quetif, J. Echard, Paris 1934, s. 273; K. Chodykiewicz, *De rebus gestis in Provinciae Russiae Ordinis Praedicatorum, Berdyczoviae 1780*, s. 149–150, 208–209, 362–363; S. Barącz, *Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, Lwów 1861, t. I, s. 317; t. II, s. 193–194; K. Żukiewicz, *Dzieje cudownego obrazu Maryi w kościele oo. Dominikanów w Podkamieniu*, Kraków 1907, s. 63, 68; Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (dalej cyt.: BPAN), rkps 1064, k. 30v.

²³ ADK, Pr 9, „Catalogus RR. PP. Lectorum, baccalaureorum et magistrorum Sac[rae] Theol[ogiae] Examinatorum ac promotorum in Alma Leopoliensi studio Conv. S. Mariae Magdal[enae] Ord[inis] Fratrum Praedic[atorum] Provinciae Russiae”, s. 195.

²⁴ ADK, Pr 8, „Registra gestorum sub provincialatu Adm. Rev. Patrum Provincialium Provinciae S. Hyacinthi in Russia”, s. 171.

²⁵ ADK, Pr 9, s. 233, 1689 r.

²⁶ ADK, Pr 4, „Liber consiliorum Provinciae Russiae S. Hyacinthi, 1664–1697”, s. 297, 323.

²⁷ ADK, R 260, R 511.

²⁸ ADK, Pr 4, s. 260; Pr 8, s. 214.

²⁹ S. Barącz, *Dzieje klasztoru WW.OO. Dominikanów w Podkamieniu*, Tarnopol 1870, s. 116, 125, 139, 141. Dokumenty związane z pełnieniem przez Kruszewskiego urzędu przeora, m.in. ADK, Pr 9, sprawa z 1703 r.

³⁰ T. Kruszewski, *Góra Różańca Świętego Najświętszej Panny w Łuckim Biskupstwie na Wołyniu pod miastem Podkamieniem przedziwnymi cudami y stopkami panieńskimi dekretem pasterskim y wielu pielgrzymowaniem wslawiona*, Lwów 1716; K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 20, s. 309.

³¹ ADK, Pr 18, k. 2v.

³² Biblioteka Naukowa Akademii Nauk Ukrainy im. Wasyla Stefanyka we Lwowie, fond 5, sygn. 2422, list Alana Bardzińskiego do przeora Tomasza Kruszewskiego z 1700 r.

1709 r. Znajdujący się w zbiorach Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów rękopis „Inventarium Rerum Conventuum et Ecclesiarum Provinciae Russiae sub prima visitatione Adm[odum] R[everen]di P[at]ris Provincialis F[rat]ris Thomae Kruszewski, et earum tam mobilium quam immobilium”³³ zasługuje bez wątpienia na osobną edycję. Dokument ten zawiera szczegóły dotyczące wyposażenia wielu klasztorów prowincji ruskiej z początku XVIII wieku, zarówno tych największych ośrodków, dobrze uposażonych i funkcjonujących bez trudu, jak i niewielkich klasztorów, leżących już na granicach prowincji. Zwykły inwentarz spisany podczas wizytacji przynosi szeroki zakres informacji dotyczących m.in. problematyki architektonicznej, kolejnych etapów budowy lub przebudowy danej świątyni, detali wystroju wnętrza, poszczególnych przedmiotów wchodzących w skład wyposażenia świątyni, czy wreszcie proveniencji poszczególnych paramentów liturgicznych. Tym samym umożliwia badania nad mecenatem poszczególnych rodzin z kręgu kresowej szlachty i magnaterii. Odrębną kategorię stanowią, również zamieszczane w podobnych spisach, inwentarze biblioteczne, ściśle związane z dominikańskim studium, oraz rejestry zawartości klasztornych archiwów, przynoszące niejednokrotnie cenne informacje na temat donacji na rzecz danego ośrodka, zapisów testamentowych okolicznej szlachty i uposażenia danej placówki.

Wśród inwentarzy zawierających dane dotyczące nie jednego, lecz kilku klasztorów prowincji warto przytoczyć „Registr srebrego różnych klasztorów podolskich i ukraińskich deponowanego w klasztorze lwowskim spisany ex mandato Adm[odum] R[everendo] Patris provincialis An[no] 1707 [...]”³⁴. Zawiera on informacje o skrzyniach z kosztownościami, pochodzącymi m.in. z klasztorów w Jezupolu, Jazłowcu, Czernelicy, Potoku Złotym, Laticzowie, które podczas działań wojennych oddano na przechowanie do lwowskiego kościoła Bożego Ciała. W spisie wymieniono m.in. monstrancje, wota, pateny, kielichy, ampułki, lichtarze, krucyfiksy, szlachetne kamienie, ale również sukienki, berła i korony z obrazów Najświętszej Maryi Panny oraz pozostałe po pochówkach w świątyniach blachy trumienne.

Do podobnej kategorii źródeł należy również osiemnastowieczny opis klasztorów prowincji ruskiej zawarty w relacji przeznaczonej dla rzymskich władz zakonu, spisanej po wizytacji przeprowadzonej przez prowincjała, Anioła Polikowskiego³⁵. W materiale powizytacyjnym zawarto również istotne informacje o poszczególnych konwentach, o fundacjach, uposażeniu i ich aktualnym stanie.

³³ ADK, Pr 26, „Inventarium rerum conventuum et ecclesiarum Provinciae Russiae sub prima visitatione Adm[odum] R[everen]di P[at]ris Provincialis F[rat]ris Thomae Kruszewski, et earum tam mobilium quam immobilium” [1708–1709]. Znalazły się tutaj inwentarze klasztorów dominikańskich w takich miejscowościach jak: Bielica, Bohorodczany, Brody, Buczacz, Chotajewicze, Czarnobyl, Czaszniki, Czernelica, Czortków, Dudakowicze, Halicz, Hołowczyn, Jaworów, Jazłowiec, Jezupol, Kamieniec Podolski, Kleck, Lachowce, Lwów, Malatycze, Mińsk, Mościska, Nowogródek, Ostrohłady, Owruż, Pińsk, Potok Złoty, Potońsk, Raków, Rohatyn, Rzeczyca, Samuelpol, Smolany, Stołpce, Tyśmienica, Zasław, Ziembin, Żółkiew.

³⁴ ADK, Pr 29.

³⁵ Archivum Generale Ordinis Praedicatorum Roma, XIV Liber LLL, pars III (kopia w ADK), „Descriptio Conventuum Provinciae Russiae S. Hyacinthi qualiter eos reperit Pr. Magr. Fr. Angelus Polikowski, annis quibus visitavit illos, nimirum 1753, 1754 et 1755 descripta per contratas, ad informationem Curiae Reverendissimae porrecta Anno D[omi]ni 1755”.

Anioł Polikowski do zakonu dominikanów wstąpił we Lwowie, następnie skierowany został przez władze zakonu na studia zagraniczne do Rzymu. W 1748 r. objął funkcję przeora lwowskiego klasztoru p.w. Bożego Ciała, w sierpniu 1752 r. został wybrany prowincjałem ruskim. Później pełnił też urząd przeora w Żółkwi oraz powtórnie tę funkcję we Lwowie, zmarł w 1774 r., zob. ADK, Pr 35, s. 554–556; T. Bernatowicz, „Akt bardzo rzadko praktykowany”. *Uroczystość obłóczyn księżnej Teofili z Leszczyńskich Wiśniowieckiej we Lwowie*, [w:] *Polska i Europa w dobie nowożytnej. L'Europe moderne: nouveau monde, nouvelle civilisation? Modern Europe — New World, New Civilisation? Prace naukowe dedykowane Profesorowi Juliuszowi A. Chrościckiemu*, Warszawa 2009, s. 325–332.

Na szczególne zainteresowanie zasługuje największy ośrodek ruskiej prowincji dominikanów — klasztor Bożego Ciała we Lwowie³⁶. Konieczne są dalsze badania nad tą najważniejszą placówką prowincji, opracowanie nowoczesnej monografii klasztoru, oraz pogłębione studia nad niemal wszystkimi aspektami jego działalności — wyposażeniem świątyni, składem osobowym klasztoru, szkolnictwem, funkcjonowaniem w środowisku okolicznej szlachty i mieszczactwa. Osiemnastowieczne inwentarze tej placówki dostarczają wielu danych zarówno z zakresu kultury materialnej, jak i życia codziennego klasztoru.

Przykładem mogą być spisy z lat 1747–1777, zawierające informacje o wyposażeniu re-fektarza, szafarni, piwnicy, stajni, obejmujące m.in. przechowywaną w konwencie cynę, naczynia miedziane i szklane, tkaniny oraz liczne rzeczy znajdujące się w depozycie³⁷. Innego typu spis zawiera interesujące wiadomości o należących do klasztoru kamienicach, m.in. precyzyjny opis kamienicy Bogdanowiczowskiej³⁸.

Zupełnie innej dziedziny dotyczy inwentarz ksiąg lwowskiej biblioteki dominikanów pochodzący z połowy XVII wieku, spisany przez Barnabę z Jaślisk — „Registrum librorum communis Bibliothecae Conventus Leopoliensis Sacratissimi Corp[is] Christi Ord[inis] Praed[icatoru]m”³⁹. Funkcjonowanie biblioteki, nieodłącznego elementu zakonnego studium, znalazło swe odzwierciedlenie także w innych osiemnastowiecznych spisach⁴⁰.

Ciekawy jest również rejestr ruchomości znajdujących się w konwencie lwowskim, z lat 1727–1728⁴¹. To obraz codzienności obejmujący m.in. przedmioty czasowo przekazane na przechowanie: cynę, naczynia kuchenne, rzeczy zmarłych zakonników, ale również należące do czeladzi klasztornej. Syndyk klasztorny odnotował także szczegółowo ubrania braci przybywających do zakonu. Osoby wstępujące do nowicjatu, po otrzymaniu habitu deponowały swoją odzież. Ubrania te dokładnie opisywano, co było potrzebne, gdyby zaistniała konieczność ich zwrotu. Stąd dowiadujemy się na przykład, iż późniejszy przeor w Mościskach i kapelan dworski — Piotr Głogowski, przybył do konwentu Bożego Ciała ubrany w „kontusz zielony francuskiego sukna, żupan hatłasowy różowy pasem perskim starym związany”⁴². Natomiast Florian Rozwadowski pozostawił na przechowanie „kontusz cytrynowy, drugi szary francuskiego sukna”⁴³.

³⁶ Zob. W. Żyła, *Kościół i klasztor dominikanów we Lwowie*, Lwów 1923; Z. Hornung, *Jan de Witte architekt kościoła Dominikanów we Lwowie*, Warszawa 1995; B. Rok, W. Wojtkiewicz-Rok, *Kościół dominikanów lwowskich — przyczynek do badań nad sanktuariami dawnej Rzeczypospolitej*, [w:] *Między Lwowem a Wrocławiem. Księga jubileuszowa Profesora Krystyna Matwijowskiego*, red. B. Rok, J. Maroń, Toruń 2006, s. 195–206. W ostatnim czasie ukazało się opracowanie inwentaryzacyjne: M. Biernat, M. Kurzej, J.K. Ostrowski, *Kościół p.w. Bożego Ciała i klasztor oo. Dominikanów*, [w:] *Materiały*, t. XX (*Kościół i klasztor Lwowa z okresu przedrozbiorowego*, 2), Kraków 2012, s. 171–283.

³⁷ ADK, Lw 479, Inwentarze klasztoru Bożego Ciała we Lwowie 1747–1777.

³⁸ ADK, Lw 290, Inwentarze rzeczy klasztornych.

³⁹ Lwowska Naukowa Biblioteka im. Wasyla Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, f. 5 (Rękopisy Zakładu Narodowego im. Ossolińskich), spr. 142 II.

⁴⁰ Zob. m.in. ADK, Lw 509, „Gemina adnotatio librorum in bibliotheca conventus generalis Leopoliensis Sacri Ordinis Praedicatorum locorum quarum prima continet auctores in communi ordine alphabeticis conscriptos, altera vero per speciales, in propria materia classes comprehendit eosdem auctores singulis expentibus utilitatem et commodum suum per maxime utilis et necessaria. Sub dignissimo prioratu Eximii ac Admodum R.P. Onuphrii Lykiewicz S.T. Magistri immeritissimi renovata Anno Domini 1776” (zob. również I. Szostek, op. cit.); ADK, Lw 95, „Catalogus librorum in Conventu Leopoliensi SSmi Corporis Christi et instrumentorum musicalium”. Zob. też *Katalog rękopisów bibliotecznych ze zbiorów Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie. Sygnatury 1–400*, oprac. A. Markiewicz, Kraków 2013 (złożone do druku).

⁴¹ ADK, Lw 16, „Inwentarz rzeczy konwentu lwowskiego Bożego Ciała znajdujących się i przybywających do depozytu spisany dnia drugiego stycznia Roku Pańskiego 1727”.

⁴² Tamże, s. 2; Pr 35, s. 230.

⁴³ Tamże, s. 2; Pr 35, s. 586–587.

Podobnym źródłem jest „Registr habitów wydanych z westiarni [...]”, spisany w lwowskim klasztorze w latach czterdziestych XVIII stulecia, zawierający imiona i nazwiska wielu braci nowicjuszy oraz konwersów przebywających w tym czasie w konwencie⁴⁴.

Do interesujących należą również dokumenty dotyczące funkcjonowania w największym lwowskim kościele dominikanów bractwa różańcowego, zachowane w księdze uchwał⁴⁵. Pochodzące zarówno z XVII, jak i XVIII wieku obszerne rejestry to szczegółowe wykazy wyposażenia ołtarzy brackich, jak również opis działań bractwa różańcowego i jego kolejnych promotorów. Zawierają też sporo wiadomości o dobrodziejach klasztoru. Z pewnością stanowią one podstawę do badań nad ówczesnymi relacjami klasztoru Bożego Ciała ze społeczeństwem Lwowa.

Przydatne mogą być także inwentarze włączone do kroniki klasztoru dominikanów w Pińsku⁴⁶. To znakomite, szerzej nieznane źródło, zawiera nie tylko liczne wzmianki o codziennych wydarzeniach w tamtejszym konwencie i w jego najbliższym sąsiedztwie, lecz również liczne wypisy dokumentów związanych z fundacją ośrodka, z jego uposażeniem i gospodarką oraz z działalnością benefaktorów. Zamieszczono tam też sporo informacji na temat relacji między dominikanami a okoliczną szlachtą, oraz o ówczesnym stanie materialnym świątyni i klasztoru.

Na zainteresowanie zasługuje również „Descriptio erectionis sive foundationis conventus Minscensis Ordinis Praedicatorum”⁴⁷, przechowywany obecnie we Lwowie. Wraz z wplecionym weń inwentarzem spisany został starannie po łacinie, za przeora Aleksandra Berhoffa, podczas wizytacji prowincjała, Józefa Mocarskiego⁴⁸. Dokument zawiera szczegóły o fundacji konwentu, relację dotyczącą jego uposażenia oraz cenne informacje o ówczesnym wyglądzie świątyni, ponadto spis księgozbioru tamtejszej biblioteki i rejestr dokumentów z archiwum konwentu. Obejmuje też liczne spisy wyposażenia i ruchomego majątku świątyni; kilkadziesiąt stron poświęconych jest opisom kościelnych ołtarzy oraz wykazom sreber, wotów, świeczników i wielu paramentów kościelnych. W rejestrze znalazły się również wzmianki o elementach dekoracyjnych mińskiego kościoła i jego kaplic, m.in. o kosztownych obciach ofiarowanych przez rodzinę Tyszkiewiczów⁴⁹.

⁴⁴ ADK, Lw 615, „«Registr habitów» wydanych ojcom i braciom z szatni klasztoru Bożego Ciała OO. Dominikanów we Lwowie z lat 1731–1735 i 1743”.

⁴⁵ ADK, Lw 128, „Księga uchwał Bractwa Różańcowego we Lwowie”.

⁴⁶ ADK, Pń 1, „Diarium rerum memorabilium Conventus Formalis Pincensis sub titulo S. Patris Dominici de Suriano Provinciae S. Hyacinthi in Russia Sacri Ordinis Praedicatorum in quo ab ipsa foundationis origine accidente in Annum Domini 1666 ad haec usque tempora Adm. Reverendorum Patrum Priorum loci accuratas series et successio et qua sub unius cujusque illorum officio acta gesta que sunt. Ex varie dispersis certissimis tamen documentis ordinate et historice describuntur, sub felicissimo regimine Adm Reverendi Patris S. Th[eologi]ae Lectoris Fratris Hyacinthis Lignaw incliti filii et prioris eiusdem conventus atque pro tunc vicarii generalis totius Provinciae Russiae Anno Domini 1762 operam et studio Fr[at]ris Clementis Żebrowski S. Th[eologi]ae Praesentati collectum et consecratum”.

⁴⁷ Lwowska Naukowa Biblioteka im. Wasyła Stefanyka NAN Ukrainy, f. 141, Zbiór Aleksandra Czołowskiego, op. 1, rkps 181, „Descriptio erectionis sive foundationis conventus Minscensis a principio ejus usque ad praesens tempus de bonis illius tam mobilibus ecclesiae et conventus argenteriae apparatus, vilarum redituum obligationum etc., Facta sub provincialatum A.R.P. Fris Josephi Mocarski Sacrae Theologiae Magistri sub tempus actualis visitationis illius A[nno] Domini 1712 die 15 octobris sub prioratu vero A.R.P.Fris. Alexandri Berhoff Sacrae Theologiae Praesentati”.

⁴⁸ Józef Mocarski pochodził z rodziny szlacheckiej, śluby zakonne złożył w konwencie lwowskim, gdzie następnie odbył studia filozoficzno-teologiczne. W latach 1699 i 1703 wybrany przeorem klasztoru p.w. Bożego Ciała. W dniu 2 II 1704 r. został po raz pierwszy prowincjałem ruskim, ponownie pełnił ten urząd od 12 II 1712 r. Zmarł 28 I 1724 r., ADK, Pr 35, s. 457–470; S. Barącz, *Rys dziejów...*, t. I, s. 316–318; K. Chodykiewicz, op. cit., s. 151, 356.

⁴⁹ Tamże, s. 22.

W zespołach akt klasztornych zachowały się liczne inwentarze dotyczące poszczególnych ośrodków, w tym osiemnastowieczne spisy dotyczące konwentów w Żółkwi⁵⁰, Tyśmienicy⁵¹ i w Potoku Złotym⁵².

Odrębną kategorię stanowią dokumenty związane z funkcjonowaniem dóbr ziemskich klasztorów, szczególnie znajdujące się w aktach gospodarczych inwentarze folwarków. Jako przykład można wskazać inwentarze wsi należących do lwowskiego kościoła Bożego Ciała (m.in. Kościejów, Zarudce, Zaszaków, Zawadów, Czerepin, Dawidów)⁵³ oraz rejestry kościołów parafialnych (w Kościejowie⁵⁴ i w Dawidowie⁵⁵).

Warto jeszcze zwrócić uwagę na rejestry osobistych rzeczy zakonników. Tego typu inwentarze szlachty i mieszczan, zarówno spisywane dla doraźnej potrzeby, jak i pośmiertne⁵⁶, to w epoce nowożytnej jedne z częściej sporządzanych urzędowych dokumentów, obok testamentów (których niejednokrotnie stanowiły integralną część). Inaczej jest w przypadku duchownych; spisy posiadanych przez nich mobilii nie zachowały się tak licznie. Tymczasem są to niezastąpione źródła informacji o warunkach życia danej osoby, o jej zainteresowaniach i prywatnej dewocji. W przypadku ruskich, litewskich oraz polskich dominikanów epoki nowożytnej zagadnienie to nadal czeka na podjęcie i opracowanie. Z prowincji polskiej pochodzi na przykład pośmiertny inwentarz zakonnika, Tomasza Różańskiego, spisany w listopadzie 1644 r.⁵⁷, uwzględniający głównie książki.

Interesujący jest także inwentarz rzeczy dominikanina prowincji ruskiej, Aleksandra Berhoffa (1658–1725)⁵⁸. Urodzony w Brodach jako syn Jerzego i Anny Lubeckiej, Wojciech

⁵⁰ ADK, Ż 37, „Inwentarze kościoła i akta zakrystii OO. Dominikanów w Żółkwi, 1740–1944”.

⁵¹ ADK, Tś 2, „Supellex ecclesiae et descriptio totius conventus Tyśmienicensis tituli S. Nicolai Episcopi et Confessoris Provinciae Russiae S. Ordinis Praedicatorum post devastationem a Cosacis factam in Anno 1738 [...]”.

⁵² ADK, Pzł 11, „Inventarium conventus Potocensis Ordinis Praedicatorum ad intimationem visitationem A. R. P. Provincialis accurate conscriptum Die 24 Ocobris 1799 per priorem Vincentium Siekierzyński”.

⁵³ M.in.: ADK, Lw 15, Lw 48, Lw 50, Lw 96, Lw 104, Lw 108.

⁵⁴ ADK, Lw 103, „Descriptio status ecclesiae parochialis Koscejoviensis Anno 1789-no sub cura Admodum Reverendi Patris Angeli Zgierski (1791)”;

„Inventarium sacrorum vasorum praetiosorum et apparatusum ecclesiae parochialis sub titulo S. Nicolai Episcopi et Confessoris in pago Kościejów”.

⁵⁵ ADK, Lw 12, „Inwentarz rzeczy kościelnych Kościoła Dawidowskiego spisany Dnia 12 Marca 1788 Roku, przy oddaniu zakrystyi tych rzeczy Józefowi Mroczkowskiemu organistemu nowoprzyjętemu”.

⁵⁶ O majątku osobistym duchownych, a zarazem spisywanych przez nich inwentarzach pośmiertnych, zob.: D. Główska, *Majątek osobisty duchowieństwa katolickiego w Koronie w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 2004; tenże, *Testamenty i inwentarze pośmiertne mienia duchownych katolickich w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku jako źródło do badań pobożności indywidualnej*, „Barok”, t. 11, z. 2, 2004, s. 89–118; również E. Danowska, *O rzeczach doczesnych księdza kanonika. Inwentarz pośmiertny Michała hrabiego Ankwicza z 1786 r.*, „Nasza Przyszłość”, t. 110, 2008, s. 107–127; tenże, *Inwentarze pośmiertne krakowskich mieszczan z lat 1697–1795 w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Kw.HKM”, R. LII, 2004, nr 1, s. 79–84; K. Justyniarska-Chojak, *Inwentarze pośmiertne z ksiąg miejskich Sandomierza z XVII wieku*, tamże, s. 37–50; M. Krawczyk, *Księgozbiór księdza Ignacego Przybylskiego w świetle inwentarza pośmiertnego*, [w:] *Archiwa, biblioteki, muzea. Źródła do dziejów Wielkopolski południowej*, red. E. Andrysiak, Kalisz 2004, s. 41–48; B. Popiołek, „Manelek dwie i perel sznurów cztery”. *O szlacheckich inwentarzach posagowych i pośmiertnych*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historica”, R. 28, 2005, s. 166–173; J. Hryniewicz, *Przemyskie testamenty i inwentarze pośmiertne (XVI–XVIII w.)*, „Rocznik Przemyski”, R. 44, 2008, s. 4, s. 19–26.

⁵⁷ ADK, Kr 21, „Inventarium rerum A. R. P. F. Thomae Różański S. T. M. post mortem ipsius in conventum Opatovicensis per RR. PP. infrascriptos”, k. 26–27v. Tomasz Różański uzyskał najwyższy w zakonie stopień magistra teologii, pełnił funkcję przeora w licznych klasztorach, m.in. w Wilnie, Sejnach, Gdańsku, Krakowie, Łowiczu i Opatowcu, ADK, Pr 35, s. 585.

⁵⁸ BPAN, rkps 1064 (Pamiętnik Aleksandra Berhoffa „Hoc breve gestorum factumque vitae meae compendium in revolutione temporis illius connotatum ad firmiorem memoriae reductionem est”), k. 33v. Zob.: M. Dynowska, *Berhoff Wojciech Aleksander*, [w:] PSB, t. 1, 1935, s. 452–453; S. Barącz, *Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, t. II, Lwów 1861, s. 88–90; t. I, s. 319; *Scriptores Ordinis Praedicatorum...*, s. 410–411; J.M. Gizycki [Wołyński], op. cit., s. 188, 308, 319; ADK, Pr 35, s. 53–57.

Berhoff w roku 1676 wstąpił do zakonu dominikanów, gdzie przyjął imię Aleksander. Ukończył studia teologiczne we Lwowie, w 1692 r. uczył filozofii w dominikańskim studium. Znany kaznodzieja, w latach 1700–1714 pełnił funkcję przeora w Mińsku, w 1719 r. został wybrany przeorem lwowskim, lecz w związku z panującą epidemią zrezygnował z funkcji. Podróżował po krajach Europy Zachodniej; w 1721 r. brał udział w kapitule generalnej w Rzymie. Pozostawił po sobie kronikę, niezachowaną niestety do dziś; jej fragmenty znane są dzięki wypisom Sadoka Barączca.

Mało dotąd znany inwentarz rzeczy Aleksandra Berhoffa, sporządzony w 1722 r., zachował się w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, wśród innych inwentarzy mobiliów w Archiwum Rzeczyckich⁵⁹. Jest to rejestr przedmiotów otaczających zakonnika w pierwszej połowie XVIII w. Wbrew pozorom ten lakoniczny wykaz wiele mówi o właścicielu rzeczy ujętych w spisie, tworzących ramy jego materialnej egzystencji, obrazujących standard życia codziennego brata z mińskiego klasztoru. Pierwsze miejsce w dokumencie zajęły ważne w życiu Berhoffa księgi — biblie, brewiarze (również podróźny), diurnaliki, procesjonał, agenda, konstytucje zakonne, literatura dewocyjna oraz zbiory kazań (wśród nich dominikanina Aleksandra Dowgiałły i biskupa brzeskiego Leona Kiszki)⁶⁰. Dzięki szczegółowemu opisowi wiadomo, iż oprawę jednej z ksiąg spinała srebrna klauzurka.

Niektóre wymienione przedmioty przypominają o wymuszonej, nieustannej ruchliwości człowieka pierwszej połowy XVIII wieku. O podróżach właściciela świadczą bowiem różne pojemniki i opakowania, umożliwiające przewożenie sprzętów. Wspomniano, iż w posiadaniu Aleksandra Berhoffa był „aparat w skrzyni skórą objanej” oraz „tłumoki skórzane tak na pościel jak na inne rzeczy”⁶¹.

Następnie wzmiankowano niezbędne dla przeora mińskiego paramenty liturgiczne. W obitej skórą skrzyni znalazł się kielich, mszałik i portatyl. Dalej spisano suknie i komplety pościeli; oprócz „sztametowych” (czyli wykonanych z wełnianej tkaniny) habitów odnotowano również żupany, pludry, czapki (letnie i zimowe, „barankowe”), kapy, chusty, futro (czyli „zajączki białe pod habit”), kapelusze, łosie rękawice oraz „sukienkę barankami podszytą”⁶². Niektóre przedmioty (spisane pacierze, relikwiarze, „pektoralik w kopercie srebrnej”, „obrazek na piersi w srebro oprawny”) były niezbędne do praktyk dewocyjnych.

Odrębną kategorię stanowią rzeczy pozwalające widzieć w Berhoffie osobę swobodnie władającą piórem i prowadzącą rozległą, konieczną dla sprawowania urzędu korespondencję. Inwentarz jest świadectwem jego codziennych zajęć, toteż odnotowano w nim takie drobiazgi jak pieczętka, „nożyczki do listów”, „kałamarz alias szkatuleczka z kałamarzem i piaseczniczka cynowe oboje”, „noże słoniowej kości” oraz „okularów różnych kilkoro we srebro i w rogu”⁶³.

W spisie uwzględniono również sprzęty znajdujące się we wnętrzu izby, klasztornej celi zakonnika; wspomniano o zielonych harasowych obiciach na ścianę, o dwóch kilimach, niewielkich kobiercach, okutych skrzyniach służących do przechowywania drobiazgów, o puzderkach z kryształowymi flaszami oraz o wiszącym na ścianie mosiężnym zegarze. Były tam także służące do zabiegów higienicznych cynowa miednica i brzytwa. Osobne miejsce zajęły wykonane z cyny półmiski i talerze. Na uwagę niewątpliwie zasługuje „*vasculum* na herbatę cynowe z farfurkami i filiżankami”⁶⁴, świadczące być może o upodobaniu duchownego do tego napoju.

⁵⁹ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps 2544 III, k. 24–25v: „Inventarium rerum Fratris Alexandro Berhoff Ord[inis] Praed[icatorum] ad usum religionum suis superioribus concessarum pro hoc tempore momentaneo Anno 1722 connotatum”.

⁶⁰ Tamże, k. 24; K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 15, s. 296; t. 19, s. 266–267.

⁶¹ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps 2544 III, k. 25.

⁶² Tamże, k. 24–25.

⁶³ Tamże, k. 24v.

⁶⁴ Tamże, k. 25.

W inwentarzu Aleksandra Berhoffa odnotowano także, niestety bez szczegółów, obrazy — zarówno papierowe, jak też na płótnie, drewnie lub blasze. Było to kilkadziesiąt „obrazów papirowych francuskich małych różnych”, malowane na płótnie przedstawienia religijne (m.in. Ukrzyżowanie, obrazy św. Magdaleny i św. Róży), obraz Najświętszej Maryi Panny malowany na dębowej desce, wreszcie „obrazki małe na płótnie alias lauszafty rzymskie dwa”, „obrazów alias kwiaty na płótnie 4” oraz osiem „konkluzji wielkich na ścianie papirowych”⁶⁵.

* * *

Wskazałam tutaj jedynie dalsze, wielorakie możliwości pogłębionych badań nad funkcjonowaniem klasztorów Zakonu Kaznodziejskiego na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. Inwentarze zawierają bowiem ogromne bogactwo informacji o codzienności i kulturze materialnej w klasztorach dominikańskich, cenne przekazy mówiące o mecenacie i fundacjach szlachty, o stosunkach konwentów ze społeczeństwem, o gospodarce prowadzonej w dobrach klasztornych, działalności bractw religijnych, wreszcie o kulturze muzycznej. Stanowią doskonałe uzupełnienie podstawy źródłowej do badań nad prowincją ruską dominikanów, a zarazem służą weryfikacji innych typów źródeł, m.in. kronik klasztornych, akt kapituł, ksiąg uchwał i korespondencji. Umożliwiają zarysowanie codzienności życia zarówno jednostek (jak w przypadku Aleksandra Berhoffa), jak i całych wspólnot.

Adres Autorki:

Dr Anna Markiewicz

anna-markiewicz1@wp.pl

EIGHTEENTH-CENTURY INVENTORIES AS THE SOURCE OF KNOWLEDGE ON THE HISTORY OF THE DOMINICAN MONASTERIES OF THE RUTHENIAN PROVINCE

In the modern era there were three provinces of the preaching friars order functioning in the territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth, in addition to a Dominican congregation of monasteries of stricter observance. Throughout the 17th c. the Dominican order thrived in the Commonwealth, with many new monasteries being established, especially in Lithuanian and Ruthenian lands, where most new convents were funded by magnates and nobles. The Ruthenian province, with headquarters in Lviv, separated from the Polish province as early as in 1612, to embrace 50 convents in the mid 17th c.

A valuable source of data on the history of the Ruthenian province are inventories kept in the archives of the Polish Dominican Province in Cracow, and in other archives and libraries in Poland and abroad. Church and monastery inventories were usually drawn up in connection with visitations or changes at high positions. They noted, among others, the movables belonging to a given church or monastery. Equally valuable are inventories of rosary associations and parish chapels, and the documentation of all kinds of economic activity in inventories of convent estates, tenement houses and settlements, servant registers and inventories of friars' personal belongings.

Translated by
Izabela Szymańska

⁶⁵ Tamże, k. 24v–25.